

bulunduğunu, bu orduların hep birlikte sefere çıktığını (en-Neml 27/17), emrinde çalışan cinlerin Süleyman'a yüksek ve görkemli binalardan, heykellerden, havuzlar kadar geniş lengerlerden, sabit kazanlardan ne dilerse yaptıklarını (Sebe' 34/12-13), yine şeytanlar arasında onun için bina kuran, dalgıçlık eden ve başka işler görenlerin olduğunu da (el-Enbiyâ 21/82; Sâd 38/37) bildirmektedir. Bu hususlar kısmen farklı bir şekilde Ahd-i Atîk'te de yer almaktadır. Yine Ahd-i Atîk'te kaydedilen bir diğer bilgi olarak İslâmî kaynaklarda elini kana buladığı için mâbed inşasının Hz. Dâvûd'a değil oğlu Süleyman'a nasip kılındığı ve ona kan dökmekten uzak tutulacağı için Süleyman adının verildiği belirtilmektedir (Taberî, *Târîh*, I, 485).

Hz. Süleyman, cinlerden ve insanlardan oluşan ordusu sayesinde hâkimiyeti altına aldığı bölgeleri muhteşem bir saraydan yönetiyordu. Bu saray dönemin en ileri tekniği kullanılarak üstün bir estetik anlayışla inşa edilmiştir. Sarayda göz alıcı sanat eserleri ve görenleri hayran bırakan değerli eşyalar mevcuttu. Hz. Süleyman, Sebe melikesine (Belkis) onu müslüman olup Allah'a teslim olmaya davet eden bir mektup göndermiş, melike mektuba karşılık olarak Süleyman'a gönderdiği hediyelerin kendisine geri gelmesi üzerine Süleyman'ı sarayında ziyarete gitmiş ve orada kendi tahtıyla karşılaştıncı kendisine gelen bir ilim yoluyla daha önce gerçeği görüp müslüman olduğunu Süleyman'a söylemiştir. Çok tanrıçılık yanlıgısı ile tek Allah'a teslim olma gerçeği arasındaki ilişkiye işaret eden bir diğer hadise, Süleyman'ın muhteşem sarayına girdiğinde melikenin zemini derin bir su sanması, fakat kendisine bunun billûr bir zemin olduğunun ifade edilmesidir (en-Neml 27/28-44; ayrıca bk. BELKIS). Hz. Süleyman'ın krallığının ihtişamının ve zenginliğinin bir kaynağı da bakır madeniydi. Kur'an'da erimiş bakır madenin onun için sel gibi aktıldığı belirtilmektedir (Sebe' 34/12). Fenikeli ustaların Hz. Süleyman için inşa ettikleri Etsiyon-Geber Limanı'nda çağımızda gerçekleştirilen arkeolojik araştırmalar sonucunda ortaya çıkan bakır dökümhanesi bu gerçeği doğrulamaktadır. Süleyman'ın, Araba vadisinden çıkartıp işlettiği bakır madeni onun döneminde önemli bir ihraç ürünü olmuştur (NDB, s. 672).

Kur'an ayrıca Hz. Süleyman'ın atlara, özellikle yarış atlarına olan sevgisinden bahsetmektedir: "Akşama doğru kendisine üç ayağının üzerinde durup bir ayağını

tırnağının üzerine diken çalımı ve safkan koşu atları sunulmuştu. Süleyman: 'Gerçekten ben mal sevgisini rabbimi anmak için istedim' dedi. Nihayet güneş battı. 'Onları tekrar bana getirin' dedi. Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı" (Sâd 38/31-33). Bu âyetle ilgili çeşitli rivayetler mevcuttur. Bir rivayete göre Hz. Süleyman sefer hazırlığı esnasında malzemeleri kontrol etmiş, daha sonra atları incelemiş, fakat bu uzun sürmüş ve ikinci namazı vakti geçmiştir. Duruma üzülen Süleyman atların kendisini zikirten alıkoyduğunu söyleyerek getirilmelerini istemiş ve at sevgisini kalbinden tamamen atmamak için onların bacaklarını ve boyunlarını kestirmiştir. Diğer bir rivayete göre ise atları teftiş eden Hz. Süleyman, onlara karşı olan sevgisinin yine Allah'ın emri ve rızası doğrultusunda olduğunu söylemiş ve koşarak toz bulutu arkasında kaybolan atların tekrar getirilmesini emretmiş, atların boyun ve bacaklarını sıvazlayarak sevmiştir. Taberî'ye göre ilk rivayet kabul edildiği takdirde Süleyman'ın namazı terkettiği, namazı unutacak kadar dünyaya düşkün olduğu, bir savaş aracı olan atları acımasızca öldürdüğü de kabul edilmiş olmaktadır ki bu doğru değildir. Atları seven bir kişinin onları öldürmesi düşünülemez (Câmi'u'l-beyân, XI, 156).

Kur'an'ın diğer bir ifadesine göre Hz. Süleyman tahtının üzerine bırakılan bir cesetle imtihan edilmiş ve ceset tekrar eski haline dönmüştür (Sâd 38/34). Bu konuda İslâm'ın peygamberlik anlayışıyla bağdaşmayan çelişkili pek çok rivayet nakledilmiştir. Bir rivayete göre tahta bırakılan ceset Süleyman'ın çocuğunun cesedidir. Süleyman'ın bir oğlu dünyaya gelmiş ve şeytanlar onu öldürmeyi planlayınca Hz. Süleyman tevekkül etmek yerine bir bulut vasıtasıyla çocuğu uzaklaştırmış, bunun üzerine ceza olarak çocuğun cesedi taht üzerine bırakılmıştır. Diğer bir rivayete göre Süleyman, Allah yolunda savaşacak yiğit evlâtlarının dünyaya gelmesi için eşleriyle birlikte olacağını söylemiş fakat "inşallah" demeyi unuttuğu için sakat bir oğlu olmuş, böylece beklentisi gerçekleşmemiştir (Buhârî, "Enbiyâ", 40; Müslim, "Eymân", 23). Buna göre onun Allah'tan af dilemesinin sebebi inşallah demeyi unutmamasıdır; tahtına ceset bırakılması ise temsili bir anlatım olup doğan sakat çocuğa işaret etmektedir. Bir diğer yoruma göre Süleyman hastalıkla imtihan edilmiş, hastalık yüzünden çok zayıflayıp tahtında âdetta ceset gibi görünmüş veya büyük bir

felâket beklentisi içine girip bu kaygı ve korku yüzünden zayıflayıp âdetta cesede dönmüştür (*Tecrid Tercemesi*, IX, 162). Fahreddin er-Râzî konuyla ilgili bu rivayetleri asılsız saymaktadır (*Mefâtihu'l-gayb*, XXVI, 208-209).

Kur'an'da yer alan bilgiye göre şeytanlar Süleyman'ın hükümrânlığı hakkında yanlış sözler ortaya atmışlar, yahudiler de bu gerçek dışı şeyleri kabul etmişlerdir. Halbuki Süleyman kâfir de olmamış, büyü de yapmamıştır (el-Bakara 2/102). Asâsına dayalı vaziyette iken vefat etmiş ve emrinde çalışan cinler, ancak ağaç kurdu asâyı yiyip de Süleyman yere düşünce öldüğünü anlamışlardır (Sebe' 34/14). Hz. Süleyman'ın kırk yıl saltanat sürdüğü ve elli üç yaşında (bazı kaynaklarda elli iki yaşında) vefat ettiği nakledilmektedir (Mes'ûdî, I, 58; Sa'lebi, s. 328).

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafavi, *et-Tahkik*, V, 224-231; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, I, 444-451; X, 50-56; XI, 140-170; XII, 68-76; a.m.f., *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 485-503; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), I, 57-58; Sa'lebi, *'Arâ'isü'l-mecâlis*, Beyrut 1405/1985, s. 289-328; Mevhib b. Ahmed el-Cevâlikî, *el-Mu'arreb* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Tahran 1966, s. 191; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXVI, 208-209; Firûzâbâdî, *Beşâ'iru zevi'l-temyiz* (nşr. Abdülalîm et-Tahâvî), Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-ilmîyye), VI, 86-88; *Tecrid Tercemesi*, IX, 158-162; H. Lesetre, "Salomon", *DB*, V/2, s. 1382-1396; J. Briend v.dğr., "Salomon", *DBS*, XI, 431-485; A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*, Baroda 1938, s. 178; *NDB*, s. 671-672; Muhammed et-Tib en-Neccâr, *Târîhu'l-enbiyâ*, Riyad 1983, s. 239-250; Ahmed İsâ Ahmed, *Dâvûd ve Süleymân fî'l-ahdî'l-kadîm ve'l-Kur'ânî'l-Ke-rîm*, Kahire 1990, s. 97-148, 271-334, 363-402, 443-488; Abdullah Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, Ankara 1992, s. 187-224; A. L. Ginzberg, *Les legendes des juifs*, Paris 2006, V, 91, 93-94, 111-115, 229-231; B. McGrath, "Solomon King", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1967, XIII, 421-422; S. Abramsky v.dğr., "Solomon", *EJd.*, XV, 96-111; M. Du Buit, "Solomon", *Catholicisme*, XIII, 744-750; *Dictionnaire encyclopedique du Judaïsme* (ed. G. Wiger v.dğr.), Paris 1993, s. 1005-1008; J. Walker - [P. Fenton], "Sulaymân b. Dâvûd", *EL²* (Fr.), IX, 857-858; P. Soucek, "Solomon", *Encyclopaedia of the Qur'an* (ed. J. D. McAuliffe), Leiden 2006, V, 76-77.



ÖMER FARUK HARMAN

□ EDEBİYAT: Hz. Süleyman kıssa ve menkubeleriyle başta Fars ve Türk edebiyatı olmak üzere Doğu edebiyatlarında sıkça ele alınmış, telmih, teşbih, tenasüp gibi sanatlar dolayısıyla şiirlerde yer almış ve müstakil mesnevi konusu olarak işlenmiştir. Ayrıca Batı edebiyatı ve sanatında bilgeliliği dolayısıyla pek çok esere malzeme teşkil etmiştir. İslâm edebiyatlarında Hz.

Süleyman divan ve halk şiiri, halk hikâyele-ri, efsane ve atasözleri gibi edebiyat ürünlerinde geniş biçimde işlenmiş, Kur'an-ı Kerim ve hadisler başta olmak üzere kıssalar, İsrâiliyat'tan geçen anlatımlar ve yüzyıllarca halk muhayyilesinde yoğrulmuş rivayetler zamanla edebiyatın vazgeçilmez unsurları arasına girmiştir. Ayrıca Belkis, Âsaf, Dâvûd gibi kişiler; hüdhüd, çekirge ve karınca gibi hayvanlar; cin, dev, ifrit gibi yaratıklar; saltanat, zenginlik, haşmet gibi sıfatlar; kuş dilini bilme, rûzgâra ve cinlere hükmetme gibi meziyetler; mühür, hatem ve asâ gibi eşyalarla çok geniş bir kadroya sahip olmuştur. Hz. Süleyman dünyevî gücün ve saltanatın sembolü kabul edildiğinden kasidelerde padişahlar "Süleymân-ı zaman, Süleymân-ı devran diye anılmış, aynı adı taşıyan Kanûnî de ona benzetilmiştir (Şeh-i zamâne Süleymân-ı ins ü cin ki anın / Cihân emrine tâbî'-durur vühûş u tuyûr [Hayâlî Bey]).

Hz. Süleyman, göz yumup açma sürecinde Belkis'in tahtını Sebe ülkesinden Kudüs'e getiren ve ism-i a'zamı bildiği rivayet edilen veziri Âsaf b. Berahyâ ile birlikte anılmış, dönemin sultanıyla vezirleri de onlara benzetilmiş, sahip olduğu kudret ve saltanat ise (mülk-i Süleyman) mutlak bir ihtişamın sembolü sayılmıştır. Sarayı güçsüzlerin sığınağı, davaların adaletle hal edildiği yerdir, kendisi aynı zamanda adaletin sembolüdür (Pây-mâl eyleme ben mûr-ı zaife nazar et / Âdil ol pâdişehim Şeh Süleyman-şekil [Hayretî]). Bunun yanında kuşların dilini bilmesi (Yûnus bu kuş dilidir bunu Süleyman bilir [Yûnus Emre]), rûzgâra hükmetmesi (Bahtını bercâ ederse tahtını berbâd eder / Sana da olmaz hevâdâr ey Süleyman rûzgâr [Nevres-i Kadîm]), Sebe melikesi Belkis ile olan macerası (Hüdhüd-i nutkumu bâğ-ı sühanımda görse / Ola zindan dil-i Belkis'a çemenzâr-ı Sebâ [Nazîm]), hüdhüdün arada elçilik yapması (Ey nâme sen ol mâhlikâdan mı gelirsın / Ey hüdhüd-i ümmîd Sebâ'dan mı gelirsın [Nâbî]), mühürünü bir deve kaptırması (Mest olup uyurken öpmüş la'l-i dildârı rakîb / Ehrimenler aldılar mühürü Süleyman bî-haber [Bâkî]), karınca ile konuşması (Hây u hûdan fâriğ ol âlemde sultanlık budur / Pendini gûş eylegil mûrun Süleymanlık budur [Muhibbî]) gibi telmihler görülür. Ayrıca şairler sevgilinin dudaklarını yakut bir yüzüğe (mühr-i Süleyman), çevresindeki ayva tüylerini de karıncaya benzetirler. Hz. Süleyman da bunca saltanata ve mülke sahip olmasına, bütün mahlûkata hükmet-

mesine rağmen bu dünyadan göçüp gitmiştir. Türk şiirinde dünya ile Süleyman arasındaki bu ilişki sıkça dile getirilmiştir (Dil-beste olma âleme sultân isen dahi / Bir mülkdür cihan ki Süleymân'a kalmadı [Ziyâ Paşa]); (Hümâ kuşu yere düştü ölmedi / Dünyâ Sultan Süleymân'a kalmadı [Pîr Sultan Abdal]). Hz. Süleyman, "Mühür kimde ise Süleyman odur"; "Süleyman'dır karınca yuvasında"; "Dünya Sultan Süleyman'a kalmamış" gibi atasözlerinde de yer almıştır.

Klasik Türk edebiyatında Hz. Süleyman'ı konu alan *Süleymannâme* ve *Süleymâniyye* adıyla birçok eser yazılmış, bazı eserlerde de Süleyman adına bölümler oluşturulmuştur. Bunlardan önemli sayılanlar şunlardır: 1. *Süleymannâme-i Kebîr*. Firdavsî-i Rûmî (ö. 918/1512'den sonra) tarafından manzum-mensur olarak kaleme alınıp II. Bayezid'e sunulmuştur. Müellifin belirttiğine göre 366 cilt ve 1830 meclis halinde tasarlanan eserin Türkiye'de ve Türkiye dışındaki kütüphanelerde mevcut seksen bir cildi M. Ata Çatıktaş, Asuman Akay ve Gülnaz Genç'in doktora tezlerinde gösterilmiştir (bk. bibl.). Ayrıca çeşitli kütüphanelerde muhtasar nüshaları vardır. Felsefe ve tabiat bilimleri başta olmak üzere eski Doğu ilimleriyle kültür ve mitolojisinin bir ansiklopedisi sayılabilecek eserin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki nüshaları (Hazine, nr. 1231 [74-76. ciltler]) oldukça güzeldir. 2. *Süleymânâme*. Sirozlu Sâdî (XV. yüzyıl) tarafından kaleme alınan bu mesnevi Türkçe'de Hz. Süleyman'ın kıssalarını konu edinen ilk manzum eserdir. Nüshası bilinmeyen mesneviden Firdavsî *Süleymannâme-i Kebîr*'in mukaddimesinde bahseder. Rivayette göre II. Murad Ahmedî, Şeyhî, Şeyhoğlu ve Ahmed-i Dâî gibi şairlerden *Süleymannâme* yazmalarını istemiş, bunlardan yalnız Sirozlu Sâdî 3500 beyitlik bir eser kaleme almıştır. 3. *Süleymâniyye*. Şemseddin Sivâsî tarafından 964 (1557) yılında mesnevi tarzında yazılan eser 1684 beyittir. Zikrin faziletiyle başlayan eser esmâ-i hüsnâdan bazı isimlerin özellikleri, münâcât, na't, tertîb-i enbiyâ, dört halifenin methi, sebep-i te'lîf bölümlerinden sonra Hz. Süleyman'ın kıssalarını, Sebe Melikesi Belkis'la aralarında geçen hikâyeyi anlatır. Dua ve hâtîme ile sona eren *Süleymâniyye*'nin dördü Türkiye'de, biri Almanyada olmak üzere beş nüshası mevcut olup Hüseyin Akkaya tarafından tenkitli neşri yapılmıştır (bk. bibl.). 4. *Menâkıb-ı Süleyman b. Dâvûd*. Otuz altı yap-

raklık mensur anonim bir eserdir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (Mehmed Reşad, nr. 358) XVII veya XVIII. yüzyılda istinsah edilmiş bir nüshası bulunmaktadır. Eserde Süleyman peygamberle ilgili çoğu adaletine dair kıssalardan sonra onun cinlere, vahşi hayvanlara ve insanlara hükmetmesi, kuş dilini bilmesi, güle âşık olan bülbüle izin vermesi ve diğer kuşların bülbüle iftira etmesi, Hz. Süleyman ile karınca arasında geçen konuşma, Belkis'in hikâyesi, Mescid-i Aksâ'nın cinler ve ifritler tarafından inşa edilmesi gibi konular folklorik motiflerle beslenerek anlatılmıştır. 5. *Kıssa-i Süleyman Peygamber Aleyhi's-selâm*. Bu mensur eserin de müellifi belli değildir. 1249 (1833) yılında istinsah edilen eserde Süleyman peygamberin tahtı, yüzüğü, bu yüzük sayesinde bütün mahlûkatı emri altına alması, bir cinin yüzüğü çalarak kısa bir süre tahta geçmesi, kuş dilini bilmesi, karınca ile konuşması, Belkis ile olan macerası ve asâsına dayanmış vaziyette ölmesiyle ilgili menkıbeler genellikle İsrâiliyat'a dayanarak hikâye edilmiştir. Özellikle Sebe Melikesi Belkis'in Hz. Süleyman'ı çeşitli sorularla imtihan etmesi ve soruların mahiyeti İsrâiliyat için tipik bir örnektir. Tek yazma nüshası bilinen eser (Arkeoloji Müzesi Ktp., nr. 1505/2, vr. 11^b-38^b) sade bir dille yazılmış olup yer yer masal unsurlarıyla bezenmiştir. Süleyman peygamberin kıssaları yakın dönemde de ele alınmıştır. M. Fahrettin Pakkan'ın *Hazreti Süleyman ile Zaloğlu Rüstem*'i küçük bir tarihî macera kitabıdır (İstanbul 1960). Selâmi M. Yurdatap'ın kaleme aldığı *Hazreti Süleyman Mühr-i Süleyman'ın İzinde* ile (İstanbul 1971) yine onun modern hikâye tekniğiyle yazdığı *Hazreti Süleyman ile Seba Melikesi Belkis*'i (İstanbul 1973) bunlardandır.

Bazı bölümleri Hz. Süleyman'dan bahseden eserler arasında Kaygusuz Abdal'ın *Kitâb-ı Miglâte*'si (Abdurrahman Güzel: *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri*, Ankara 1983, s. 105, 118-119, 124), müellifi belli olmayan, 1035'te (1626) istinsah edilmiş on dokuz yapraklık *Kazâ vü Kader, Kıssa-i Sîmurg* adlı kitap (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi [hikâye-roman], nr. 148), Manisalı Birrî'nin (ö. 1128/1716) kaleme aldığı *Bülbüliyye* (İzmir 2004) sayılabilir. Halk edebiyatında Posoflu Müdâmi tarafından anlatılan türkölü hikâye ile Erzurumlu Hoca Fenâî'nin oğlu Mahzûnî ile Halep paşasının kızı Minâ'nın aşk maceralarını ihtiva eden *Erzurumlu Hoca Fenâî'nin Oğlu Mahzûnî* hikâyesi de bunlara katılabilir.

Ayrıca mesnevilerde Hz. Süleyman'la alâkalı kıssaların anlatıldığı, divanlarda onunla ve etrafındaki kişi ve olaylarla ilgili pek çok beytin bulunduğu görülür. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî'si*yle Süleyman Nahîfî tarafından yapılan manzum tercümesi başta olmak üzere (Mevlânâ: *Meşnevî-i Şerîf, Aslı ve Sadeleştirilmişisiyle Manzum Nahîfî Tercümesi*, haz. Âmil Çelebioğlu, I/1, s. 39-40, 49-50; II/3, s. 177-178; II/4, s. 23-37, 44-46, 50-51, 54, 74) *Kemaloğlu İsmâîl'in* (XIV. yüzyıl) *Ferahnâme'si*, XIV. yüzyılda kaleme alınmış dinîdestanî türde yaklaşık 1000 beyitlik, müellifi bilinmeyen *Hikâyet-i Temîl-i Dârî* adlı eser, Mehmed Hatiboğlu'nun (ö. 838/1435'ten sonra) *Ferahnâme'si*, Âşık Ahmed'in (XV. yüzyıl) *Câmiu'l-ahbârî* (TSMK, Mehmed Reşad, nr. 437, vr. 324^b-325^a), Ömer Fuâdî'nin (ö. 1046/1636) *Bülbüliyye'si* (nşr. İlyas Yazar, İstanbul 2001), Neşâtî'nin (ö. 1085/1674) 187 beyitlik *Hilye-i Enbiyâ'sı* (İstanbul 1312, s. 27-29), Seyyid İsmâil Sâdık Kemâl b. Muhammed Vecîhî Paşa'nın (ö. 1892) manzum *Âsâr-ı Kemâlî* (İstanbul 1284, s. 51-53) bunlar arasında sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Lâmîî Çelebi, *Şerefü'l-insân*, Süleymaniye Ktp., Pertevniyal, nr. 424, vr. 7^a, 39^b, 44^b, 74^b, 103^b, 122^b, 136^a, 145^a, 209^a, 212^a; Alaeddin Ali Çelebi, *Hümâyûnnâme*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 374, vr. 290^a-292^a; Ebülhayr Rûmî, *Saltuknâme* (nşr. Şükrü Halûk Akalın), İstanbul 1988, II, 94-95; İsmâîl Rusûhî Ankaravî, *Şerh-i Mesnevî*, İstanbul 1289, I, 232; IV, 238; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II-III, 7-8, 210-211; VIII, 142, 249; IX, 480; İsmâîl Hakkı Bursevî, *Ferahu'r-rûh*, Bulak 1258, I, 107; Ahmed Reşid Efendi, *Şerh-i Nuhbe-i Vehbî*, İstanbul 1259, s. 440; Firâkî Abdurrahman Çelebi, *Kırk Sual*, İstanbul, ts., s. 41; Mehmed Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divânı'nın Tahlili*, İstanbul 1971, s. 44; M. Atâ Çatıkkaş, *Firdevsî Rûmî'nin Süleymânâme-i Kebîr'i* (72. Cilt): *Gramer-Sentak-Lûgat-Metin* (doktora tezi, 1979), İÜ Ed. Fak., s. XX; N[akl] B[ora], *Seyfûlmülûk Hikâyesi*, İstanbul 1981, s. 10-11; a.mlf., *Büyük-Resimli Şahmeran Hikâyesi*, İstanbul 1982, s. 16-19; Ali Nihad Tarlan, *Fuzulî Divanı Şerhi*, Ankara 1985, II, 33; İdris Şah, *Doğu Büyüsü* (trc. Osman Yener), İstanbul 1987, s. 44; Asuman Akay, *Firdevsî: Süleyman-nâme* (44. Cilt): *Metin ve Fiiller Üzerine Bir İnceleme* (doktora tezi, 1990), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Gülnaz Genç, *Firdevsî-i Rûmî: Süleymânâme* (25-26. Ciltler): *Giriş-Metin-Sözlük* (doktora tezi, 1995), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 14-15; Hüseyin Akkaya, *Osmanlı Türk Edebiyatında Süleyman Peygamber ve Şemseddin Sivâsî'nin Süleymânîyyesi*, Harvard 1997, I-II; Mehmet Zeki Kuşoğlu, "Türk Sanatında Mühr-i Süleyman", *İlgi*, sy. 61, İstanbul 1990, s. 32-35; A. J. Wensinck, "Hüdhüd", *IA*, V/1, s. 626; J. Walker, "Süleyman bin Dâvûd", a.e., XI, 174; "Magen David", *EJd.*, XI, 687-697.



HÜSEYİN AKKAYA

SÜLEYMAN I

(سليمان)

(ö. 974/1566)

Osmanlı padişahı
(1520-1566).

6 Safer 900 (6 Kasım 1494) tarihinde Trabzon'da dünyaya geldi (Lokman, *Hünernâme*, II, vr. 19^{a-b}; doğum tarihi başka kaynaklarda farklı olarak verilir; XVI. yüzyıla ait kaynaklarda genellikle 900 yılı başları ifadesi geçer; Mecdî ise Şâban 901 [Nisan-Mayıs 1496] tarihini belirtir: [*Şekâik Tercümesi*, I, 439]). Babası Yavuz Sultan Selim, annesi Hafsa Sultan'dır. Annesinin Kırım hanının kızı olduğuna veya Dulkadiroğulları ailesine mensup olduğuna dair bilgi doğru değildir. *Hünernâme*'ye göre adını Kur'an'dan açılan sayfada geçen Hz. Süleyman'dan almıştır. Ayrıca babası Selim'in, bu adı kendi isminin küçültmesi (tasgîr) olan "Süleym-ân"dan hareketle verdiği hakkında bir rivayet daha vardır. Bugün isminden çok Kanûnî unvanıyla tanınırsa da bu sıfat XVIII. yüzyılda ilk defa Dimitrie Cantemir'in Osmanlı tarihinde geçmiş, XIX. yüzyılda Osmanlı tarihçileri tarafından benimsenerek yaygınlık kazanmıştır. Çağdaş Batılı yazarlar onu "Muhteşem" (Magnificent, Magnifique) veya "Büyük Türk" (Grand turc) lakaplarıyla anmışlardır. Ayrıca Batı kaynaklarında Fetret döneminde Osmanlı tahtına oturan Süleyman Çelebi dolayısıyla II. Süleyman şeklinde de nitelendirilmiştir.

Çocukluk yılları babasının sancak beyi olarak görev yaptığı Trabzon'da geçti. İlk eğitimi Trabzon sarayında kendisine tahsis edilen hocalardan aldı. Adı bilinen ilk hocası Hayreddin Efendi'dir. Evliya Çelebi'ye göre Trabzon'da iken süt kardeşi Kadı Ömer Efendi'nin oğlu Yahyâ ile (Beşiktaşlı Yahyâ Efendi) birlikte bir Rum'dan kuymculuk öğrendi. On yaşına geldiğinde sancağa çıkması gerekirken muhtemelen II. Bayezid'in, oğulları tarafından sürekli şekilde baskı altında tutulması sebebiyle tayini gecikti. *Hünernâme*'de onun on beş yaşında iken Karahisarşarkî (Şebinkarahisar) sancağına (915/1509), daha sonra Bolu sancağına tayin edildiği belirtilirse de bu bilgi tam olarak doğru değildir. Çünkü Amasya'da bulunan Şehzade Ahmed buna şiddetle karşı çıktığından tayinler gerçekleşmedi. Bunun üzerine Şehzade Selim babasına gönderdiği bir mektupta oğlu Süleyman'a sancak istedi, gelen cevaptan Sultanönü veya Giresun-Kürtün-Şiran

bölgesinin verilebileceği bildirildi. Ancak Selim, oğluna bu yerlerin lâıyk görülmesi karşısındaki kırılgınlığını dile getirerek Trabzon'a yakın olan Karahisarşarkî veya Kefe sancağının tahsisini talep etti (TSMA, nr. E 5970). Birkaç defa fikir değiştiren II. Bayezid neticede Süleyman'a Kefe sancağını verdi (Rebûlûlâhîr 915 / Temmuz-Ağustos 1509).

Şehzade Süleyman annesi, hocası ve lalası yanında olduğu halde gemiyle Trabzon'dan Kefe'ye gitti. Burada kaldığı süreye zarfında babasının taht için mücadelelerine şahit oldu; onun tahtı elde edebilmek için giriştiği askerî hazırlıklara destek verdi. Babasının 1512'de tahta çıkışı kendisine gelecekteki iktidarın yolunu da açmış bulunuyordu. Nitekim Yavuz Sultan Selim'in cülûsundan az sonra İstanbul'a çağrıldı. Bir süre babasının amcalarıyla olan mücadelesini muhafazasıyla görevlendirildiği başşehirden takip etti ve onların bertaraf edilmesinin ardından yegâne taht vârisi sıfatıyla sancak beyi olarak Manisa'ya gönderildi (Safer 919 / Nisan 1513). Manisa'ya gidişinin ilk aylarına ait bir belgede yanında annesi, kız kardeşi, hocası Hayreddin, lalası Kasım ile 458 hizmetlinin bulunduğu tesbit edilmektedir. Bu listede ilk oğlu Mustafa'nın annesi Mâhîdevran ile daha sonra vezîriâzam yapacağı yakın arkadaşları İbrâhim'in adlarına da rastlanmaktadır (TSMA, nr. E 8030, 10052). Tahta çıkacağı 926 (1520) tarihine kadar yaklaşık yedi yıl Manisa'da kalan Şehzade Süleyman, bu süre zarfında babasının seferleri dolayısıyla tahta vekâlet ve muhafaza göreviyle Edirne'de bulundu. Bu arada Manisa'daki sancak beyliği sırasında idaresi altındaki bölgeyi tanımaya çalıştı, yazın yaylalara çıktı, çok meraklı olduğu avcılık dolayısıyla Batı Anadolu'nun önemli bir kesimini içine alan yetki alanını dolaştı. Lalası (önce Kasım, 1516'da Sinan Paşa) ve hocası vasıtasıyla taht için kendisini hazırladı. Çok bağlı olduğu eşi Hürrem Sultan'ı da Manisa'daki son yıllarında tanımış olmalıdır (bazı müellifler Hürrem'in cülûs sırasında Süleyman'a hediye edilmiş olabileceğini belirtir).

Manisa'daki günleri, babasının 8-9 Şevval 926'da (21-22 Eylül 1520) vefat ettiği haberini Vezîriâzam Pîrî Mehmed Paşa'nın gönderdiği haberciden almasıyla sona erdi. Yanındaki adamlarıyla birlikte kara yoluyla İstanbul'a hareket ederek 17 Şevval 926'da (30 Eylül 1520) Üsküdar'a ulaştı ve saraya gidip tahta oturdu. Ertesi gün babasının naaşını karşılamak için Edirneka-